

Próby leksykografii religijnej w zasobach polskiego Internetu

Attempts of religious lexicography in the Polish Internet resources

Katarzyna Czarnecka

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
ul. Fredry 10, 61-701 Poznań, Polska;
e-mail: czar.ka@amu.edu.pl

Abstract

Research material analyzed in the article includes dictionaries devoted to religious contents available on Polish websites, with particular emphasis on publications related to the Roman Catholic faith (80 items). The aim of the Author is to try to present online religious dictionaries, showing their specificity and related problems. Characteristics include issues such as: 1) thematic scope of dictionaries (domination of the Bible teachings, liturgics and vocabulary typical for specific religious environments and communities); 2) original or secondary nature of the text (online dictionary as an electronic adaptation of a printed work or an independent creation); 3) structure and method of functioning of online dictionaries (text or hypertext; insufficient use of technical possibilities, e.g. connecting entries with a network of links); 4) Choice between a dictionary and an encyclopedia (type of information contained in head entries; alphabetical system typical for a dictionary as a convenient form of conveying any content; a need to study types of definitions); 5) Author's intentions and stylistic tone of a dictionary (lack of objectivity in conveying information; making comments; persuasiveness in defining meanings, polemics, satire or a joke). Online dictionaries, similarly as most contents published on the Internet, cause problems concerning data reliability. It is also not supported by anonymity and a trend for copying, paraphrasing and moving texts, typical for the Internet.

Keywords: lexicography; online dictionary; religious language; persuasion.

W zasobach internetowych, zapisanych w języku polskim, poczesne miejsce zajmują wypowiedzi o tematyce religijnej. Niektóre z gatunków, znajdujących zastosowanie w tym kręgu tematycznym, zyskały już swoją charakterystykę lingwistyczną¹, inne zaś – stanowią obszar mało poznany. Wśród tych ostatnich można

¹ Por. np. badania dotyczące funkcjonowania w Internecie modlitwy, rekolekcji, świadectw i czatu: Zdunkiewicz-Jedynak 2006.

wymienić internetowe słowniki dotyczące zagadnień religijnych². Wypowiedzi określane przez twórców mianem słownika dotyczą nie tylko chrześcijaństwa, ale i innych religii oraz ich odłamów. Cierpliwy internauta może odnaleźć np. słowniki islamu (i jego nurtów mistycznych – sufizmu), judaizmu, buddyzmu czy hinduizmu³. Liczebnej przewadze wyznawców religii rzymskokatolickiej w Polsce odpowiada stosunkowo obszerny zbiór słowników internetowych odnoszących się bezpośrednio do obrządku łacińskiego lub z nim związanych. Wstępna kwerenda pozwoliła na zlokalizowanie w Internecie blisko 80 takich publikacji – i te właśnie słowniki czynią przedmiotem moich zainteresowań. Celem artykułu jest próba prezentacji religijnych słowników *online*, ukazanie ich specyfiki oraz wiążących się z nią problemów badawczych. Charakterystyka obejmie takie zagadnienia, jak:

1. zakres tematyczny słowników,
2. oryginalność lub wtórność tekstu,
3. struktura i sposób funkcjonowania słowników *online* (tekst czy hipertekst),
4. wybór między słownikiem a encyklopedią,
5. intencje autora a tonacja stylistyczna słownika.

1. Zakres tematyczny słowników

Słowniki internetowe o treściach religijnych układają się w kilka kręgów tematycznych. Najobszerniejsze z nich dotyczą nauk biblijnych, liturgiki oraz słownictwa typowego dla określonych wspólnot i środowisk religijnych, takich jak zgromadzenia zakonne (np. franciszkańskie), Odnowa w Duchu Świętym, Ruch Światło-Życie, Opus Dei, alumni konkretnego seminarium, uczestnicy pielgrzymek na Jasną Górę, zwolennicy liturgii sprzed Soboru Watykańskiego II. Z dok-

² Stosowne uwagi można odszukać w publikowanych w Internecie fragmentach pracy magisterskiej: Dalgiewicz b.r.

³ Przykładowe słowniki dotyczące:

– islamu: *Słownik islamu* (SI), *Słowniczek terminologii islamskiej* (STI), *Podręczny słownik terminów sufickich* (PSTS);

– hinduizmu: *Słowniczek terminów hinduistycznych* (STH);

– buddyzmu: *Słownik buddyjski* (SBD);

– judaizmu, np.: *Słownik terminów* (ST), lokowany na stronie pt. „Kultura żydowska w Wielkopolsce”, hasła opracowano na podstawie „Słownika wyrazów obcych” (Kamińska-Szmaj red. 2001); *Słownik podstawowych pojęć, obyczajów i świąt żydowskich* (SPP), lokowany na stronie zajmującego się sztuką opowiadania Stowarzyszenia Grupa Studnia O, opracowany na podstawie monografii N. Kameraz-Kos *Święta i obyczaje żydowskie* (2000) oraz publikacji A. Untermana *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich* (2000); *Słownik pojęć judaistycznych* (SPJ); *Słownik podstawowych terminów żydowskich* (SPTŻ).

Wszystkie tytuły, jak i cytaty pochodzące ze słowników internetowych zostały podane z zachowaniem oryginalnej pisowni.

tryną Kościoła wiążą się: *Słownik zagadnień omawianych w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”* (Kaszowski b.r.) oraz *Słownik katolickiej nauki społecznej* (SKNS). Istnieją również słowniki o szerokim, mniej precyzyjnie zakreślonym profilu, np. *Słownik teologiczny i kościelny* (STK) albo *Słownik pojęć związanych z Kościołem* (Gulczyński b.r.). Niektóre publikacje mają wymiar bardzo praktyczny. *Słownik skrótów* (SS) obejmujący m.in. sigła ksiąg biblijnych, nazwy zakonów, tytuły dokumentów papieskich ułatwia rozumienie tekstów pisanych; liczne słowniki przeznaczone dla ministrantów pomagają poruszać się wśród paramentów i posług, natomiast Dominikańskie Ośrodki Informacji o Nowych Ruchach Religijnych i Sektach posługują się formą słownika, mając na celu „ochronę człowieka przed manipulacją psychologiczną, doktrynalną i ideologiczną oraz niesienie pomocy ludziom uwikłanym w sekty i uzależnionym od indoktrynacji psychicznej, a także ich bliskim i przyjaciółom” (SBW).

Wszystkie wymienione słowniki mieszczą się w wyróżnianej przez leksykoграфów grupie słowników jednojęzycznych⁴. Osobny zespół stanowią słowniki przekładowe, których zadaniem jest wskazanie odpowiednika danego leksemu w języku obcym. Przykładem tego typu opracowania jest *Mały słownik polsko-angielski terminów chrześcijańskich i religijnych* (Rakowski b.r.), umieszczony na prywatnej stronie młodego jezuita, a obejmujący według deklaracji redaktora 687 słów. Wstępna adnotacja zdradza brak precyzji przy zakreślaniu zakresu tematycznego, słownikowi jednak przyświecają cele użytkowe:

Czasami bardzo trudno znaleźć w słownikach polsko-angielskich słów [sic!] z obszaru chrześcijaństwa. Aby trochę ułatwić tłumaczenie wiele naszych kościelnych terminów będę zbierał tutaj słówka tworząc, mały słownik terminów chrześcijańskich i religijnych w ogóle. Słownik ma postać alfabetycznej listy wyrazów polskich wraz z ich angielskimi odpowiednikami (Rakowski b.r.).

Nieco inaczej wygląda *Leksykon terminów teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim* Geralda O’Collinsa SJ i Edwarda G. Farrugii SJ. Internauta otrzymuje dostęp do samego indeksu, ułożonego w tradycyjnych dwóch kolumnach: równolegle zapisanych wyrazów i połączeń wyrazowych polskich i angielskich. Niektóre hasła (np. *Najświętsze Serce Jezusa*, *Namaszczenie*, *Naśladowanie Chrystusa*) zostały wyróżnione – klikając na nie, można zapoznać się ze znaczeniem ujętym w kilkuwersową definicję. Słownik przekładowy został więc poszerzony o dodatkowe treści. Do formuły słownika przekładowego nawiązują tytuły publikacji o innym charakterze. *Słownik protestancko-katolicki* (SPK) jest w istocie listą 13 szeroko komentowanych zagadnień różniących protestantyzm od katolicyzmu (np. *słowo Boże*, *Pan Jezus*, *adorować//czcić Jezusa*, *przyjąć Je-*

⁴ Ze względu na język opisu rozróżnia się słowniki jednojęzyczne, w których opisu jednostek danego języka dokonuje się przy użyciu wyrazów tego samego języka, oraz słowniki przekładowe (dwujęzyczne i wielojęzyczne) – por. Żmigrodzki 2009: 23.

zusa, *narodzić się na nowo*), przedstawionych w taki sposób, aby ukazać błędy katolików. Tytuł *Słownika Oazowo-Polskiego* (SOP) natomiast sugeruje konieczność swobodnego przekładu słownictwa konkretnego środowiska formacyjnego na język powszechnie zrozumiały.

2. Oryginalność lub wtórność tekstu

Lektura poszczególnych słowników budzi pytanie o ich oryginalność i sposób powstawania. Adnotacje przy niektórych słownikach lub prace porównawcze pozwalają wyróżnić grupę słowników *online* wtórnych wobec publikacji drukowanych oraz zbiór takich słowników, co do których można mieć pewność lub uzasadnione przypuszczenie, iż powstawały na użytek Sieci. Brak wystarczających danych uniemożliwia jednak podobne ustalenia w stosunku do każdego ze słowników funkcjonujących w Internecie. Wśród słowników będących adaptacją jednego dzieła wydanego wcześniej drukiem są m.in.: *Słownik duchowy* (SD) – hasła opracowano na podstawie książki kardynała Carla Marii Martiniego *Słownik duchowości. Mały przewodnik dla duszy* (1999) – oraz *Leksykon modlitwy* (LM), zredagowany na podstawie *Praktycznego leksykonu modlitwy* Doroty Szczerby (2008). Specyficzną pozycję zajmuje *Słownik zagadnień omawianych w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”* (Kaszowski b.r.), pochodzący z portalu *Podstawy nauki Kościoła Katolickiego w pytaniach i odpowiedziach*. Jest to próba ogarnięcia treści katechizmu przy zastosowaniu narzędzia, jakim jest indeks alfabetyczny, do którego dopisuje się stosowne cytaty z tekstu źródłowego, niekiedy opatrzone komentarzem⁵. Wiedzę z dwóch źródeł opublikowanych drukiem zbierają np. *Słownik miejsc biblijnych* (SMB), *Słownik postaci biblijnych* (SPB) oraz *Słownik terminów biblijnych* (STB), ze strony www.biblia.info⁶. Zdarza się również, że tylko przy niektórych hasłach podaje się ich pierwowzór albo też autor odsyła do rozbudowanej bibliografii⁷.

Z kwestią oryginalności lub wtórności opracowań dostępnych w Internecie wiąże się także praktyka sygnowania poszczególnych artykułów hasłowych lub opatrywania całych słowników nazwiskiem bądź pseudonimem autora. Brak tu

⁵ Słownik ten ulega częstym przebudowom; już po zebraniu materiału badawczego, w październiku 2015 roku, funkcjonował już jako *Teologia w pytaniach i odpowiedziach*; odwołania do *Katechizmu Kościoła katolickiego* stanowią obecnie tylko część informacji dotyczących haseł ułożonych w porządku alfabetycznym. Opracowanie to nie jest to oficjalną wykładnią nauczania Kościoła. Publikacje autora budzą wątpliwości ze względu na udostępnianie i obronę pism mistyków niezaaprobowanych przez Kościół katolicki.

⁶ Zgodnie z informacjami podanymi na stronie internetowej podstawą opracowań są publikacje: *Encyklopedia Biblii* (Aleksander 1996) oraz *Przewodnik po Biblii* (Aleksander D. i P. 1996).

⁷ Takie rozwiązanie wybrali autorzy słownika informującego o sektach (SBW). Dla hasła *Halloween* podano bibliografię, dla hasła *sekta* – cytowane źródło.

jednolitych rozwiązań, niektóre słowniki pozostają anonimowe. Można jednak niekiedy znaleźć (niekoniecznie w sąsiedztwie słownika) autorskie deklaracje, takie jak np. uwaga Krzysztofa Jankowiaka, twórcy oazowego *Naszego słownika* (Jankowski b.r. a), zawarta w tekście pt. *Zagubiony katolicyzm?*: „jesienią 2003 r. na potrzeby internetowych stron Ruchu Światło–Życie opracowywałem «słownik» przedstawiający podstawowe i często używane oazowe pojęcia” (Jankowski b.r. b). Zjawiskiem typowym dla Internetu jest wielokrotne zamieszczanie w różnych miejscach Sieci mutacji jednego (lub prawdopodobnie jednego) tekstu, które z czasem mogą stracić jakiegokolwiek wzmianki o pierwotnej lokalizacji, twórcy czy pierwowzorze. Z mechanizmem takiego przetwarzania mamy do czynienia w przypadku *Słownika gwary pielgrzymkowej* (SGP)⁸, którego kolejne wersje, różniące się niekiedy liczbą haseł i detalami definicji, odsyłają do siebie wzajemnie, do wersji drukowanej – lub pozostają bezimienne, tworząc pozory niezależności. Nierzadkie są też zaproszenia do nadsyłania uzupełnień, propozycje współtworzenia danego słownika⁹.

3. Struktura i sposób funkcjonowania słowników online

Obecność słownika w Internecie skłania do postawienia pytań o budowę tekstu słownikowego i sposób korzystania z jego zasobów. Struktura wypowiedzi dostępnej *online* komplikuje tradycyjne wyobrażenia o makrostrukturze słownika. Konieczne staje się rozróżnienie między linearną postacią tekstu a niezhierarchizowaną budową hipertekstu, który jest przeznaczony do lektury nielinarnej, polegającej na przechodzeniu od elementu do elementu drogą kolejnych kliknięć, o których wyborze decyduje internauta (otwieranie stron i ich części przy użyciu myszy lub jej odpowiednika)¹⁰. Nie wszystkie słowniki religijne wykorzystują możliwości hipertekstowe. Niektóre zostały utrwalone jako tekst ciągły (zwykle o układzie alfabetycznym), np. *Słownik niektórych pojęć związanych z zakonami* (SNP) lub słowniki pielgrzymkowe. W sporadycznych wypadkach posłużono się wręcz fotografią cyfrową czy skanowanym obrazem stronic publikacji książkowej – przykładem jest *Słownik Apologetyczny Wiary Katolickiej* z 1894 roku (Szcześniak oprac. 1894). W takich wypadkach Internet ułatwia dostęp do słownika; zamiana wersji drukowanej na elektroniczną niekoniecznie pomaga w orientowaniu się wewnątrz publikacji.

⁸ Źródło drukowane: Malacki red. 1998. Przykładowe odesłanie: „Korzystałem z materiałów ze strony www.kuria.gliwice.pl i z pracy zbiorowej pod redakcją ks. Zygmunta Malackiego «Ku Jasnej Górze z WAPM»” (SGPT).

⁹ Przykładowe zaproszenie: „Czekam na propozycje kolejnych haseł i definicje haseł niezdefiniowanych” (SOP).

¹⁰ Definicje hipertekstu: Zdunkiewicz-Jedynak 2006: 260; Bauer 2006: 75–76.

Po słownikach o strukturze hipertekstu można się poruszać dzięki różnym modelom docierania do poszukiwanych treści. Dominuje układ alfabetyczny, przy czym pierwszym krokiem jest wybór (kliknięcie) pierwszej litery danej jednostki słownikowej albo wybór hasła z listy alfabetycznej, skutkiem zaś – otrzymanie artykułu hasłowego lub kolejnej podpowiedzi. Pomocne, choć jeszcze za rzadko wykorzystywane, są możliwości związane z elektronicznymi odsyłaczami i wzajemnym powiązaniem haseł. Inną, rzadszą metodą dochodzenia do pożądanego hasła jest wpisanie go do wewnątrzsłownikowej wyszukiwarki¹¹.

4. Wybór między słownikiem a encyklopedią

Ogląd mikrostruktury słowników *online*, a zatem budowy i specyfiki artykułów hasłowych, konfrontuje nas z kolejnym zagadnieniem. Typ informacji zawartych w artykule decyduje o charakterze słownika: językowym lub encyklopedycznym. Przywołajmy tu rozróżnienie Macieja Grochowskiego:

głównym zadaniem słowników językowych jest analiza pojęciowa wyrażen – z punktu widzenia różnych dziedzin lingwistyki. [...] Encyklopedie zawierają również analizę pojęciową wyrażen, ale przede wszystkim przekazują wiedzę o przedmiotach należących do zakresów poszczególnych pojęć (1982: 35).

W zebranym korpusie stosunkowo niewiele jest publikacji, które ograniczają się do podania informacji spełniających warunki typowego słownika, co przejawia się np. w zawężeniu definicji do niezbędnych danych pozwalających zrozumieć znaczenie słowa i wskazać desygnat. Dobrym przykładem redukcji ewentualnej encyklopedyczności jest, przynajmniej po części, *Słownik terminów zakonnych i franciszkańskich*, który lapidarnie definiuje znaczenie, podaje też etymologię niektórych wyrazów hasłowych, np.:

„afiliacja – przynależność zakonnika do klasztoru lub przyjęcie do prowincji zakonnej zakonnika z innej prowincji tego samego Zakonu” (STZF),

„alumn – (łac. *alumnus* – wychowanek) – kleryk, studium w seminarium” (STZF),

„aspirant – (łac. *aspirare* – dążyć) – kandydat do Zakonu przed przyjęciem do postulatu, [...]” (STZF),

„generał – (łac. *generalis* – główny) – najwyższy przełożony zakonu (również łac. *minister generalis* – minister generalny), wybierany przez kapitułę generalną” (STZF).

Znamiona słownika językowego widoczne są także w niektórych słownikach przedstawiających słownictwo środowiskowe. Tu właśnie można odnaleźć hasła

¹¹ O łatwości korzystania ze słowników internetowych, niewymagających zwykle instrukcji obsługi: Nowakowska 2009.

opisujące np. nazwy czynności i cechy, na które nie ma miejsca w encyklopediach (w słowniku natomiast wystąpią odpowiednie czasowniki i przymiotniki)¹². Przeważa jednak model encyklopedyczny – rozbudowana informacja koncentrująca się na możliwie szerokim scharakteryzowaniu przedmiotów odpowiadających pojęciom, z uwzględnieniem np. genezy, historii, szczegółów wyglądu, przebiegu, przeznaczenia, życiorysu itp. – tak zredagowano wiele definicji w oazowym *Naszym słowniku* (Jankowski b.r. a). Niekiedy uwzględnia się też ilustracje (np. w *Słowniku biblijnym* (SB) ilustracje towarzyszą m.in. hasłom *Abraham, Betania, Betlejem, Beer-szeba, denar*). Niektóre publikacje *online*, określane przez twórców mianem słownika, są w istocie zbiorem swobodnych refleksji, komentarzy lub rozbudowanych artykułów powiązanych z wyrazem hasłowym. Domniemany słownik może więc być także rodzajem antologii uporządkowanej według listy haseł. Znana ze słowników zasada prezentowania informacji w układzie alfabetycznym okazuje się atrakcyjnym sposobem organizowania treści o zgoła niesłownikowym charakterze.

5. Intencje autora a tonacja stylistyczna słownika

Niezależnie od charakteru słownika, mniej lub bardziej encyklopedycznego, przeciętny użytkownik tego typu publikacji spodziewa się zapewne danych w miarę obiektywnych. Słowniki internetowe nie zawsze zaspokajają podobne potrzeby. Przegląd materiału *online* pozwala zauważyć, że pewni autorzy dążą do stworzenia nacechowanego aksjologicznie obrazu wycinka świata, którego dotyczą hasła zawarte w słowniku. Słownik staje się więc narzędziem perswazji. Jak zauważa Piotr Żmigrodzki,

w metaleksykografii perswazyjność jest [...] rozpatrywana jako tendencja do wplatania w opis słownikowy elementów oddziałujących na pozajęzykowe postawy i zachowania czytelnika – przede wszystkim komunikowanie, upowszechnianie określonych poglądów społecznych, politycznych i religijnych, a także przekazywanie wartościowania, które nie tkwi immanentnie w języku, ale pochodzi od nadawcy tekstu, czyli leksykografa lub osób, instytucji z nim związanych. [...] Najczęściej nośnikiem treści perswazyjnych bywają definicje, formułowane nie z punktu widzenia językoznawczego, ale z punktu widzenia określonych doktryn społeczno-politycznych (2009: 113).

Jako przykład tego typu tendencji przywołać można strony internetowe utrzymane w stylistyce polemiki, np. *Słownik Novus Ordo* (SNO), wykazujący sugerowane niedostatki związane ze zmianami w życiu Kościoła po Soborze Watykańskim II. Najbardziej wyraziste pod względem stylistycznym są teksty o charakterze jaskrawej satyry, ujawniające wrogość wobec środowiska, którego język

¹² Zob. Żmigrodzki 2009: 21.

prezentują, jak np. *Słownik języka wewnętrznego Opus Dei* (SJW)¹³ czy strony poświęcone środowisku Radia Maryja: *Słownik MaPyska* (SMP) oraz *Czym jest Radio Maryja – Słownik* (CJRM). W definicjach poszczególnych haseł informacje o znaczeniu mieszają się z komentarzem lub są wręcz przez niego zastępowane. Nacechowanie stylistyczne artykułów hasłowych może doprowadzić do sytuacji, w której odróżnienie wiarygodnych danych od złośliwych sugestii staje się bardzo trudne. W efekcie mamy więc do czynienia z tekstem, który zarówno w warstwie ekspresywnej (przekonania autora), jak i impresywnej (wpływ na odbiorcę) niesie ładunek negatywnych emocji, przytłaczających wartości poznawcze. Uwzględnienie słownictwa i frazeologii stosowanych w krytykowanym środowisku stanowi zatem jedynie pretekst do przedstawienia karykaturalnego obrazu wspólnoty. Słownik przeradza się w pamflet.

Na przeciwnym biegunie sytuują się słowniki o charakterze ludycznym, zre-dagowane w tonacji żartobliwej. Ukazują one wspólnoty religijne w przychylnym świetle, bagatelizują ewentualne trudności, kształtują wizerunek, który z jednej strony ułatwia utrwalanie więzi wewnątrzgrupowych, z drugiej – może budzić sympatię wśród obserwatorów. W takiej poetyce utrzymano definicje w rozlicznych mutacjach *Słownika gwary pielgrzymkowej* lub (częściowo) w *Słowniku nowicjatu Towarzystwa Jezusowego prowincji wielkopolsko-mazowieckiej* (SNTJ). Problem perswazyjności słowników otwiera następny obszar badawczy: potrzebę analizy językowego kształtu definicji i pseudodefinicji znaczeń (zob. Czarnecka 2015).

Przegląd internetowych publikacji o tematyce religijnej pokazuje, jak bardzo niejednorodne formy kryją się pod mianem *słownika online*. Podstawową zasadą organizującą tego typu wypowiedzi jest podporządkowanie ich treści układowi alfabetycznemu oraz realizacja wzorca: hasło i stowarzyszony z nim tekst (nie zawsze w klasycznym kształcie słownikowym lub encyklopedycznym). Mimo ogromnej popularności Sieci próbującej nie tylko uzupełnić, ale i zastąpić zasoby dostępne w druku, w słownikach nie do końca wykorzystuje się możliwości związane z konstrukcją hipertekstową; mamy zatem do czynienia ze sporym zbiorem tradycyjnych tekstów linearnych, udostępnianych dzięki elektronice. Badacz internetowych słowników powinien liczyć się z faktem, iż zasoby te są bardzo niestabilne: poszczególne teksty są wycofywane, mogą zmieniać lokalizację, kształt i zawartość. Trudności w ustaleniu źródeł i autorstwa omawianych słowników oraz ich nie zawsze dopracowana forma (także językowa) nie ułatwiają określenia wiarygodności niektórych danych. Obok publikacji o wysokim stopniu pro-

¹³ Problem ten ilustrują fragmenty dotyczące funkcjonowania Opus Dei: „Dzieciństwo boże – Doktryna służąca do uzasadnienia infantyilizacji członków Opus Dei” (SJW); „Zaufanie – Pewność, że członek Opus Dei będzie ślepo wykonywał instrukcje i nie będzie zadawał pytań” (SJW).

fesjonalizmu występują słowniki amatorskie, tworzone indywidualnie lub przez społeczność użytkowników Internetu. Wypowiadając się na temat wszelkich internetowych prób leksykograficznych, cytowany już Piotr Żmigrodzki pisze:

Warto wszak od razu zaznaczyć, że należy im się uwaga przede wszystkim z punktu widzenia badacza leksykografii, nie można ich natomiast polecać potencjalnym użytkownikom, gdyż są one dziełem amatorów, a ich podstawy teoretyczne, metody opracowania oraz zawartość nie zostały zweryfikowane pod względem merytorycznym. Są one zresztą układane w różnych celach, wśród których cele lingwistyczne bynajmniej nie stoją na pierwszym miejscu. Z drugiej strony jednak trudno pomijać je milczeniem, gdyż sięgają do nich często internauci – albo skierowani tam przez wyszukiwarki, albo po prostu z braku innych wolno dostępnych źródeł informacji (2009: 259).

Zróżnicowanie tematyczne, liczba, objętość i charakter internetowych słowników dotyczących zagadnień religijnych, przede wszystkim publikacji związanych z wyznaniem rzymskokatolickim, potwierdzają to spostrzeżenie.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksander D. i P., 1996, *Przewodnik po Biblii*, Warszawa.
- Aleksander P., 1996, *Encyklopedia Biblii*, Warszawa.
- Bauer Z., 2006, *Hipertekst* [hasło], w: *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków, s. 75–76.
- CJRM – *Czym jest Radio Maryja – słownik*, <http://www.radiomaryja.pl.eu.org/sloownik.html> [dostęp: 3.09.2011].
- Czarnecka K., 2012, *O internetowych słownikach języka wybranych wspólnot katolickich*, w: *Język doświadczenia religijnego*, t. IV, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Szczecin, s. 51–63.
- Czarnecka K., 2015, *O sposobach definiowania znaczeń leksyki religijnej w tematycznych słownikach internetowych*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. 29: *Pogranicza językoznawstwa polonistycznego. Prace dedykowane Profesorom Zygmuntowi Zagórskiemu i Karolowi Zierhofferowi dla uczczenia odnowienia doktoratów po pięćdziesięciu latach*, red. M. Rybka, P. Wiatrowski, s. 17–35.
- Dalgiewicz M., b.r., *Język religijny w sytuacjach duszpasterstwa internetowego*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZS/dalgiewicz/8katecheza.html> [dostęp: 5.11.2015].
- Grochowski M., 1982, *Zarys leksykologii i leksykografii. Zagadnienia synchroniczne*, Toruń.
- Gulczyński R., b.r., *Słownik pojęć związanych z Kościołem*, <http://www.filipini.poznan.pl/art.php?tresc-177> [dostęp: 5.11.2015].
- Jankowski K., b.r. a, *Nasz słownik*, <http://www.archiwalna.oaza.pl/dokument.php?id=700> [dostęp: 5.11.2015].
- Jankowski K., b.r. b, *Zagubiony katolicyzm?*, <http://www.apologetyka.katolik.pl/gor%C4%85ce-polemiki/kerygmat-po-katoliscu/1022-zagubiony-katolicyzm> [dostęp: 3.09.2011].
- Kameraz-Kos N., 2000, *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa.
- Kamińska-Szmaj I. (red.), 2001, *Słownik wyrazów obcych*, Wrocław.

- Kaszowski M., b.r., *Słownik zagadnień omawianych w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”* http://www.teologia.pl/m_k/kkk1m05.htm [dostęp: 3.09.2011].
- Kloch J., 2013, *Kościół w Polsce wobec Web 2.0*, Kielce.
- LD – *Leksykon duchowości*, http://rekolekcje24.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=76:leksykon-modlitwy&Itemid=57&layout=default [dostęp: 3.09.2011].
- LM – *Leksykon modlitwy*, http://rekolekcje24.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=76:leksykon-modlitwy&Itemid=57&layout=default [dostęp: 3.09.2011].
- Malacki Z. (red.), 1998, *Ku Jasnej Górze z WAPM*, Warszawa.
- Martini C.M., 1999, *Słownik duchowości. Mały przewodnik dla duszy*, Kraków.
- Nowakowska B., 2009, *Słowniki języka polskiego w Internecie*, w: *Tekst (w) sieci*, t. 1: *Tekst, język, gatunki*, red. D. Ulicka, Warszawa, s. 139–150.
- O’Collins G., Farrugia E.G., b.r., *Leksykon terminów teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim*, http://www.opoka.org.pl/sloownik/leksykon-tk_index.html [dostęp: 3.09.2011].
- PSTS – *Podręczny słownik terminów sufickich*, http://www.macierz.org.pl/artykuly/sufizm/podreczny_sloownik_suficki.html [dostęp: 5.11.2015].
- Rakowski P., b.r., *Słownik*, <http://www.jezuici.pl/prakowski/sloownik.html> [dostęp: 3.09.2011].
- RMS – *Czym jest Radio Maryja – Słownik*, <http://www.radiomaryja.pl.eu.org/sloownik.html> [dostęp: 3.09.2011].
- SBD – *Słownik buddyjski*, <http://amitaba.republika.pl/sloownik.html> [dostęp: 5.11.2015].
- SB – *Słownik biblijny*, <http://biblia.wiara.pl/sloownik/67ea4.Sloownik-biblijny/> [dostęp: 5.11.2015].
- SBW – *Słownik*, http://badzwoalny.eu/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=27&Itemid=149 [dostęp: 5.11.2015].
- SD – *Słownik duchowy*, http://rekolekcje24.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=75:maly-przewodnik-dla-duszy&Itemid=57&layout=default [dostęp: 3.09.2011].
- SGP – *Słownik gwary pielgrzymkowej Warszawskiej Akademickiej Pielgrzymki Metropolitalnej*, http://wapm.pl/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=707&Itemid=71 [dostęp: 5.11.2015].
- SGPP – *Słownik gwary pielgrzymkowej*, <http://plock.gazeta.pl/plock/1,46343,4363178.html#ixzz100EZLMrm&id=79:sownik-gwary-pielgrzymkowej&catid=41:artykuy> [dostęp: 3.09.2011].
- SGPT – *Słownik gwary pielgrzymkowej*, http://www.pielgrzymka.parafia.turek.pl/index.php?option=com_content&view=article [dostęp: 3.09.2011].
- SI – *Słownik islamu*, <http://sites.google.com/site/oislamie/sloownik-islam> [dostęp: 5.11.2015].
- SJW – *Słownik języka wewnętrznego Opus Dei*, http://www.opus-info.org/index.php?title=S%C5%82ownik_j%C4%99zyka_wewn%C4%99trznego_Opus_Dei [dostęp: 3.09.2011].
- SKNS – *Słownik katolickiej nauki społecznej*, <http://www.kns.gower.pl/sloownik/sloownik.htm> [dostęp: 5.11.2015].
- SMB – *Słownik miejsc biblijnych*, oprac. P. Wasilewski, <http://www.biblia.info.pl/smb.php> [dostęp: 5.11.2015].
- SMP – *Słownik MaPyska*, <http://legaba.6te.net/sloownik.htm> [dostęp: 3.09.2011].
- SNO – *Słownik Novus Ordo*, <http://breviarium.blogspot.com/2006/07/sownik-novus-or-do-czad-dla-jezusa.html> [dostęp: 3.09.2011].
- SNP – *Słownik niektórych pojęć związanych z zakonami*, <http://monastycyzm.w.interia.pl/Slovn.htm> [dostęp: 5.11.2015].

- SNTJ – *Słownik nowicjatu Towarzystwa Jezusowego prowincji wielkopolsko-mazowieckiej*, <http://www.jezuici.pl/nowicjat/index.php?page=alias-5> [dostęp: 5.11.2015].
- SOP – *Słownik Oazowo-Polski*, www.oaza.zamosc.opoka.org.pl/slownik.htm [dostęp: 3.09.2011].
- SPB – *Słownik postaci biblijnych*, oprac. P. Wasilewski, <http://www.biblia.info.pl/spb.php> [dostęp: 5.11.2015].
- SPJ – *Słownik pojęć judaistycznych*, http://www.schorr.edu.pl/index.php?option=com_glossary&func=display&letter=All&page=8&catid=36&Itemid=86 [dostęp: 5.11.2015].
- SPK – *Słownik protestancko-katolicki*, <http://husyta.blox.pl/html/1310721,262146,21.html?516694> [dostęp: 5.11.2015].
- SPP – *Słownik podstawowych pojęć, obyczajów i świąt żydowskich*, <http://www.studnia.org/piaseczno/swieta.htm> [dostęp: 3.09.2011].
- SPTŻ – *Słownik podstawowych terminów żydowskich*, http://www.tnn.pl/Isaac_Bashevis_Singer_-_s%C5%82ownik_podstawowych_termin%C3%B3w_%C5%BCydowskich,3011.html [dostęp: 3.09.2011].
- SS – *Słownik skrótów*, <http://www.opoka.org.pl/slownik/skroty.html> [dostęp: 5.11.2015].
- ST – *Słownik terminów*, <http://shalom-kalish.republika.pl/slownik/slownik.htm> [dostęp: 3.09.2011].
- STB – *Słownik terminów biblijnych*, oprac. P. Wasilewski, <http://www.biblia.info.pl/stb.php> [dostęp: 5.11.2015].
- STH – *Słowniczek terminów hinduistycznych*, <http://jardek.webpark.pl/slownik.htm> [dostęp: 3.09.2011].
- STI – *Słowniczek terminologii islamskiej*, <http://www.planetaislam.com/islam/slowniczek.html> [dostęp: 5.11.2015].
- STK – *Słownik teologiczny i kościelny*, <http://www.opoka.org.pl/slownik/> [dostęp: 5.11.2015].
- STZF – *Słownik terminów zakonnych i franciszkańskich*, <http://www.franciszkanie.pl/terminy.php> [dostęp: 3.09.2011].
- Szczerba D., 2008, *Praktyczny leksykon modlitwy*, Kraków.
- Szcześniak W. (oprac.), 1894, *Słownik apologetyczny wiary katolickiej podług D-ra Jana Jaugey'a*, t. 1–3, Warszawa, <http://slownik.fidelitas.pl/> [dostęp: 5.11.2015].
- Unterman A., 2000, *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., 2006, *Surfując po Internecie w poszukiwaniu Boga... Gatunki komunikacji religijnej na polskich katolickich stronach internetowych*, Tarnów.
- Żmigrodzki P., 2009, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice.